

адауын» дәстүрлі жанрлардың ешбіреуіне телу қиын. Шығарманың құрылысы да, тақырыптары да әдеттегі поэманың немесе романның қалыбына сыймайды. Бұған оның «Панасыз руханилықтың азабы» («Муки беззащитной духовности»), «Гобырлар мәдениетінің белен алуы немесе Сахаровты сағыну» («Разгул массовой культуры или тоска по Сахарову»), «Желтоқсан аланы немесе төрт Ананы қорғау көтерілісі» («Площадь Желтоксана или бунт в защиту четьрех матерей»), «Қайырханның ұмытылған идеясы» («Забытая идея Кайырхана»), «Рухсыздық еркіндігі немесе пингвиндердің өлмейтіндігі» («Бездуховная свобода или бессмертие пингвинов») деп аталған тарау аттары да дәлел. Сырттай қарағанда ер тарап-қа тартып тұрған тақырыптардың ішкі бірлігі мықты. Бұларда баяндалған оқиғалар, келтірілген тәсілдер, түйінделген ойлар, кейде автордың түсіндірулері үлкен бір арнаға құйылып жатыр. Мұнда дидактикалық-философиялық әрі публицистикалық поэманың да белгілері аңғарылады. Ақынның негізгі ойы – адам баласының өмір, күрес, ақыл-ой желістігінің нәтижесінде қалыптасқан өркениеттің рухани бастаулары мен дәстүрлерінің азыл-тозуға беттегенін және мұндай тенденциялармен күресу қажеттігін айтады.

Шығарманың нақтылы мазмұндық жағы қазіргі дәуірдің бірқанша кеңейткісі проблемалары еткір қойылған. Ақынның жүйелі де іргелі ойларының бірі – өркениет рухын адамның адамға деген мейірімділігін, бауырмалдығын, қамқорлық, аяушылық, сезімін тәрбиелеу арқылы ғана сақтауға болады. Бұған түрлі халықтар өмірінен мысал келтірейік... Гүржістанда (Грузияда) күйеуге ұзатылған қыздарға жасау ретінде ұлттың ең бір қымбат шығармасы – «Жолбарыс терісін жамылған батыр» кітабын беріп жібереді екен. Шотландиялықтар өздерінің ұлы ақыны Роберт Бернстің туған күнін шіркеуге барып, дуа оқып, есімін құрметпен еске алады. Ал қырғыз бауырлардың «Манас» эпосысын кие тұтуы тіпті өзгеше. Осы бір ұланғайыр дастанның бірде-бір тарауы ұмытылмай, ұрпақтан ұрпаққа жетіп жүрттың жырышлардан эпостың ұлы желісін міндетті түрде тұтас айтулы талап етумен байланысты. Ұзатылғалы отырған қыз әкесінің «Манастан» үзінді білмеген күйеу баланы қабыл алмағаны да осы айтылғанға орайлас...

Ақын қазақ халқында жас қауымды ауа жайылушылықтан сақтандыратын екі жүз тыйым болғанын еске салып өтеді. Халық тәлім-тәрбиесінің адамгершілікке баулитыны сөз болады. Ұлттық салт-дәстүрімізді, ұлттық мінез ерекшеліктерімізді ақын қайта еске түсіріп, жаңғыртады. Қазақ ұлттығын бауырмалдығын, мейірім мен

«XVI СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ»

шапағатқа толы жүрегін ақын жырға қосады. Ұмыт бола бастаған касиеттерімізді жарқырата көрсетеді. М. Шаханов жекелеген мысалдар арқылы жалпы қорытынды жасауды көздеген. Осы тұста қазақ халқына тән қайырымдылық дәстүрлерінің кейбіреулері ойға оралғанын іркіп қалғымыз келмейді. Халқымыз ерте заманнан ақ тұрмыстан тарығып жүрген жандарға жәрдем қолын созып, олардың алдына мал салып, үстіне үй тігіп, отбасылы болып, қатарға қосылуын үрдіс еткен. Жаулардың шапқыншылығынан немесе табиғи апаттан шығынға ұшыраған тұтас ауылдар панасыз, қамқорлықсыз қалмаған, олар ұжымы мықты жамағатшылықтың көмегімен ес жиып, ел қатарына қосылған. Көпшілік болып көмектесу («асар») жолымен үйлер де тұрғызылған, көпірлер де салынған, мал-мүлік те жиналған. Сол дәстүрдің мүлде жоғалып кетпей, әлі де жалғасып келе жатқанына көне байтақ шаһар Түркістанның 1500 жылдығының қарсаңында «Парыз» қорының құрылып, жөндеу-құрылыс жұмыстарына жәрдем жасауы жарқын мысал бола алады. М. Шахановтың өнернамасындағы кен дүниеге көзді елестетпей сөйлейтін азаматтың батылдықты, адамзат болмысының өрелі де өркенші сипаттарын тапжылтпай танытқан суреткерлікті, өжеттік пен өткірлікті тамыршыдай дәл айырған заманымыздың заңғар жазушысы Шыңғыс Айтматов үзегілес келе жатқан інісі туралы былай деп толғанады: «Менің өмірімде екі Мұхтар болды. Оның бірі - әкемдей қамқор пейілді ұстазым, ұлы жазушы Мұхтар Әуезов те, екіншісі - азамат ақын, көп жылдан бергі сырла-сым, іні-досым Мұхтар Шаханов. Менің түсінгіміше, ол - кең ауқымды ізденгіш, ойшыл, Шығыстың даналығы мен Батыстың ұшқыр дүниетанымын бір арнада шебер тоғыстырған. Азия құрлығындағы аса ірі ақындардың бірі. Мұхтар - қазақ халқының қиын шақта, жел өгінде ұстаған, ел ішінде ұлттық батыр қатарында мойындалған қайсар қанат перзенттерінің бірі...» [4. 34].

Міне, Шыңғыс Айтматов айтулы дарынның өнердегі һәм өмірдегі кес-кіндемесін осылайша байыта түседі. Мұхтар Шахановтың асқақ шабаты адамдық болмыстың барша бейнесі жарқырап көрінетін асқар ала биіктерден талай-талай сорғалап ақты.

Тағдырынды тамырсыздық індетінен қалқала.

Әр адамда өз анасынан басқа да

Жебен жүрер, демеп жүрер арқада

Болу керек күдіретті төрт ана:

Туған жері - түп қазығы айбыны,